

Николай Гогол

Страшно отмъщение

I

Шуми, ехти крайнината на Киев. Есаулът Хоробец празнува сватбата на сина си. Много хора пристигнаха на гости на есаула. Едно време обичаха добре да си хапнат, още повече обичаха да си пийнат, а най-много обичаха да се повеселят. Пристигна на дорестия си кон и запорожецът Микитка направо от пиянския гуляй в Перешляй поле, дето седем дни и седем нощи бе поил с червено вино кралските шляхтичи. Пристигна и побратимът на есаула, Данило Бурулбаш, от отвъдния бряг на Днепър, дето между два хълма беше неговото селце, заедно с младата си жена Катерина и едногодишния си син. Учудваха се гостите на бялото лице на пана Катерина, на черните ѝ като немско кадифе вежди, на празничната ѝ сукнена дреха и на долната фуста от синя коприна, на ботушките ѝ със сребърни подковки, но най-много се учудваха, че не е дошъл с нея и старият ѝ баща. Само година живя той отвъд Днепър, а двайсет и една години се губи без вест нанякъде и се върна при дъщеря си, когато тя се омъжи и роди син. Той сигурно би разправял много чудни неща. И как да не разправя, като е бил толкова време в чужда земя? Всичко там не е като тук и хората не са такива, и Христови черкви няма... Но той не дойде.

Поднесоха на гостите варена ракия със стафиди и сливи, а на голяма табла – сватбена пита. Музикантите пипнаха долната ѝ кора, в която бяха замесени пари, и затихнаха за малко, като наслагаха до себе си цимбали, дигулки и дайрета. През това време невестите и девойките, като се избърсаха с везани кърпи, излязоха наново от редиците си; а момците, с ръце на кръста, гордо заоглеждаха наоколо, готови да се понесат насреща им; тъкмо тогава старият есаул изнесе две икони, за да благослови младоженците. Тия икони му беше дал почтеният отшелник, старецът Вартоломей. Те не бяха украсени богато, не светеше по тях сребро, ни злато. Ала никаква нечиста сила не смее да докосне оня, в чийто дом са тия икони. Есаулът ги вдигна нагоре и се канеше да изрече къса молитва... когато изведнъж заигралите се на земята деца се развикаха изплашени; подир тях и народът се стъписа и всички със страх сочеха изправения между тях казак; кой беше той, никой не знаеше. Но той вече бе изиграл чудесно един казачок и бе успял да разсмее наобиколилите го хора. Когато есаулът вдигна иконите, цялото му лице изведнъж се промени: носът му порасна и се изкриви на една страна, вместо кестеняви

заиграха зелени очи, устните посиняха, брадата затреперя и се изостри като копие, от устата щръкна голям зъб, зад главата му се издигна гърбица – и казакът стана старец.

– Той е! Той е! – завикаха хората, като се притискаха един о друг.

– Магьосникът отново се появи! – викаха майките, като грабнаха децата си на ръце.

Величаво и важно излезе есаулът напред, вдигна срещу него иконите и каза с гръмовит глас:

– Изчезвай, образ на сатаната, тук няма място за теб!

И със съскане и тракане на зъби като вълк чудноватият старец изчезна.

И потекоха, потекоха и зашумяха като море в бурно време мълви и приказки сред народа.

– Какъв е тоя магьосник? – питаха младите и неопитни хора.

– Зло ще ни сполети! – думаха старите и клатеха глави. И навред, по цялото обширно имение на есаула, хората почнаха да се събират на купчинки и заслушаха истории за необикновения магьосник.

Но почти всички разправяха различни неща и никой не можеше да разкаже нещо сигурно за него.

Изтърколиха на двора буре с медовина и донесоха доста ведра гръцко вино. Всичко отново се развесели. Музикантите забумтяха: девойките, невестите, пъргавите казаци с пъстри старовремски дрехи се понесоха в танц. Посръбналите деветдесетгодишни и столетни старци също се втурнаха да поиграят и поменат по тоя начин ненапразно загубените години. Пируваха до късна нощ и пируваха така, както сега вече не се пирува. Почнаха гостите да се разотиват, но малцина си тръгнаха. Мнозина останаха да нощуват в широкия двор на есаула; а много повече казаци заспаха неканени под пейките, по пода, при конете си, край обора; вредом, дето се бе олюляла от пиене казашка глава, сега лежи там и хърка, та се чува из цял Киев.

II

Тиха светлина изпълва целия свят. Месецът се показва зад планината. Сякаш със скъпа дамаска и с бял като сняг тюл покри той хълмистия бряг на Днепър и сянката се отдръпна по-навътре в боровата горичка.

Посред Днепър плаваше лодка от издълбан дъб. Отпред седят двама момци; черните казашки калпаци са накривени и под веслата хвърчат на вси страни пръски като искри от огниво.

Защо не пеят казаците? Не приказват нито за това, че из Украйна се разхождат вече ксендзове и покръстват казашкия народ в католическа вяра; нито за това, как два дни се биха татарите при Соленото езеро. Как да пеят, как да приказват за смели дела: техният пан Данило е замислен и ръкавът на аления му жупан се е пуснал от лодката и се мокри във водата. Тяхната пана Катерина тихо люлее детето и не сваля очи от него, а по непокрытата с платно сукнена дреха пръска като сив прах водата.

Хубаво е да погледнеш отсред Днепър към високите планини, към широките ливади, към зелените гори. Ония планини не са планини. Те нямат подножие, долу и горе – всичко е остри върхове и под тях и над тях е високото небе. Ония гори по хълмовете не са гори: те са коси, порасли по косматата глава на горския магъосник. Под нея се плакне във водата брадата му, а под брадата и над косата е високото небе. Ония ливади не са ливади: те са зелен пояс, препасал през средата кръглото небе – и в горната му половина, и в долната му половина се разхожда месецът.

Не гледа пан Данило встрани, гледа той младата си жена.

– Защо, млада моя жено, златна моя Катерина, си потънала в тъга?

– Не съм потънала в тъга, пане мой Данило. Уплашиха ме чудните разкази за магъосника. Разправят, че той се родил такъв страшен... че никое от децата, още когато бил малък, не искало да играе с него. Слушай, пане Данило, какви страшни неща разправят: нему уж винаги се струвало, че всички му се присмиват. Срещнел ли в тъмна привечер някой човек – веднага му се струвало, че той отваря уста и се хили. И на следния ден намирали човека мъртъв. На мен ми беше чудно, беше ми страшно, когато слушах тия приказки – говореше Катерина, като извади кърпа и избърса лицето на заспалото в ръцете й дете. На кърпата бяха извезани от нея с червена коприна листа и ягоди.

Пан Данило не продума и се загледа към тъмната страна, дето

далеч зад гората се чернееше насип, а зад насипа се издигаше стар замък. Над веждите му мигом се изрязаха три бръчки; лявата му ръка гледеше юнашките мустаци.

– Не е толкова страшно, че е магьосник – рече той, – страшно е, че е лош гостенин. Що за глупост му е хрумнала да се домъкне тук? Чувах, че поляците искали да построят някаква крепост, за да отрежат пътя към запорожците. Но дори да е истина... Аз ще разсипя дяволското му гнездо, щом дочуя, че той има някакво свърталище. Аз ще изгоря стария магьосник така, че и гарваните да няма какво да кълват от него. Но, струва ми се, той има и злато, и други богатства. Ей-там живее тоя дявол! Ако той има злато... Сега ще заплаваме покрай кръстовете – там е гробището! Там гният неговите нечестиви прадеди. Разправят, че те всички били готови да продадат за пари на дявола и душата, и окъсаните си жупани. Ако наистина той има злато, няма какво да се бавя: на война не винаги можеш да спечелиш...

– Зная какво гласиш ти, нищо хубаво не предвещава срещата с него... Но ти тъй тежко дишаш, тъй строго гледаш, очите ти са тъй навъсени...

– Мълчи, жено! – каза ядосано Данило. – Който се свърже с вас, сам става жена. Момко, сложи огън в лулата ми! – и той се извърна към единия от гребците, който изсипа от лулата си гореща пепел и я натъпка в лулата на своя пан. – Ще ме плаши с магьосника! – продължи пан Данило. – Слава Богу, казакът не се бои нито от дяволи, нито от ксендзове. Каква ли полза би имало, ако почнехме да слушаме жените! Не е ли тъй, момчета? Нашата жена е лулата и острата сабя!

Катерина млъкна и сведе очи към заспалата вода, а вятърът бърчеше водата и Днепър цял се сребрееше като вълча козина посред нощ.

Лодката изви и заплава покрай гористия бряг. На брега се виждаше гробище. Стари кръстовете се тълпяха накуп. Не расте между тях ни калина, ни трева зеленее, само месецът ги огрява от небесната висина.

– Не чувате ли викове, момчета? Някой ни зове на помощ! – каза пан Данило, като се обърна към своите гребци.

– Чуваме викове и май че от тая страна – дружно отвърнаха момците, като сочеха към гробището.

Но всичко утихна. Лодката изви и почна да заобикаля издадения бряг. Изведнъж гребците отпуснаха весла и се втренчиха. Остана неподвижен и пан Данило: страх и мраз вледениха казашките жили.

Кръстът на един гроб се заклати и отвътре бавно се надигна изсъхнал мъртвец. Брада до пояс, на пръстите дълги нокти – по-дълги от

самите пръсти.

Бавно вдигна той ръце нагоре. Цялото му лице затрепера и се изкриви. Личеше, че търпи страшна мъка. „Задушавам се! Задушавам се!“ – проплака той с див, нечовешки глас. Гласът му бодеше като нож сърцето и изведнъж мъртвецът влезе пак под земята. Друг кръст се заклати, излезе нов мъртвец, по-страшен и по-висок от първия. Целият обрасъл. Брада до колене и още по-дълги закостенели нокти. Още по-диво закрещя той: „Задушавам се!“ – и се вмъкна под земята. Заклати се трети кръст, надигна се трети мъртвец. Като че само едни кости се издигнаха високо над земята. Брада до петите, пръсти с дълги нокти се забиваха в земята. Той протегна страшно ръце нагоре, сякаш искаше да стигне месеца, и закрещя тъй, като че някой бе почнал да реже с трион жълтите му кости...

Детето, заспало в ръцете на Катерина, извика и се събуди. Самата пана извика. Калпаците на гребците паднаха в Днепър. Сам панът потрепера.

Изведнъж всичко изчезна, като че не е било; но дълго още момците не вземаха веслата. Загрижено погледна Бурулбаш младата си жена, която изплашено люлееше на ръце разплаканото дете, притисна я до сърцето си и я целуна по челото. „Не се плаши, Катерина! Виж, няма нищо! – думаше той, като сочеше встрани. – Магьосникът иска да изплаши хората, та никой да не стигне нечестивото му гнездо. Но само жените ще изплаши той! Дай сина ми в моите ръце!“

При тия думи пан Данило вдигна сина си и го приближи до устните си.

– Иване, ти не се страхуваш от магьосниците, нали? Не – кажи, – тате, аз съм казак. Стига де, недей плака! Ще си идем вкъщи! Майка ти ще те нахрани с каша, ще те сложи в люлката да спиш, ще ти запее:

Нани, нани, нани!
Нани, сине, нани!
Расти сред игрите!
Казак ми стани ти,
за страх на вразите!

– Слушай, Катерина, струва ми се, че твоят баща не иска да живее сговорно с нас. Пристигна навъсен, строг, като че се сърди... А щом е бил недоволен, защо дойде? Не искаше да се чукове за казашката волност. Не взе на ръце детето. Изпърво ми се искаше да му доверя всичко,

каквото ми е на сърцето, но не можах да го сторя и думите ми секнаха. Не, той няма казашко сърце! Казашките сърца, дето и да се срещнат – ще изхвъркнат едно към друго. Е, драги мои момци, близо ли е брегът? Ще ви дам нови калпаци! На теб, Стецко, ще дам подплатен с кадифе и злато. Свалих го заедно с главата от един татарин. Цялото му снаряжение остана за мен, само душата му пуснах на свобода. Хайде, спрете лодката до брега! Ето, Иване, пристигнахме, а ти още плачеш! Вземи го, Катерина!

Всички слязоха от лодката. Зад хълма се показва сламен покрив; там беше дядовската къща на пан Данило. Зад нея – друг хълм, след това – поле, а оттам нататък и сто версти да изминеш, няма да срещнеш нито един казак.

III

Селцето на пан Данило е между два хълма с ниска долина, която отива към Днепър. Сградите там не са високи: наглед къщата е като на обикновените казаци. И в нея има само една широка стая, но вътре има място и за него, и за жена му, и за старата прислужница, и за десетте отбор юнаци. Горе стените са опасани с дъбови лавици. По тях са гъсто наредени паници и гърнета за трапезата. Има и сребърни чаши, и малки чашки, обковани със злато, подарени или донесени от война. По-долу висят скъпи мускети, саби, старинни пушки, копия. Те са дошли тук доброволно или насила от татари, турци и поляци. Затова и доста от тях са оцърбени. Когато ги гледа, пан Данило си спомня като по значки за своите битки. Долу под стените се виждат гладко рендосани дъбови пейки. До тях, срещу леглото на печката, виси на въжета, закачена на халки на тавана, люлка. Подът в цялата стая е гладко набит и измазан с глина. На пейките спи с жена си пан Данило. На печката – старата прислужница. В люлката бавят и приспиват детето. На пода един до друг нощуват юнаците. Ала казакът спи по-хубаво на гола земя под открито небе. Не му трябва пухени дюшеци и завивки. Той слага под главата си прясно сено и свobodно се изтяга на тревата. Приятно му е, като се събуди посред нощ, да погледне високото, осяяно със звезди небе и да потръпне от нощния хлад, който освежава казашките кости. Той се протяга и мърмори насън, запушва лулата си и още по-плътно се загръща в топлия си кожух.

Не се събуди рано Бурулбаш след вчерашната веселба. И като се събуди, седна на пейката в ъгъла и почна да остри новата, придобита чрез замяна турска сабя. А пана Катерина почна да извезва със сърма копринена кърпа. Неочаквано влезе бащата на Катерина, сърдит, намръщен, със задморска лула в зъбите, приближи се към щерка си и почна да я разпитва строго: поради каква причина се е върнала толкова късно вкъщи?

– За тия неща, дядо, не питай нея, а мен. Не жената, а мъжът отговаря. У нас е такъв обичаят, не се сърди! – рече Данило, без да оставя работата си. – Може в някои погански земи да не е тъй, не зная.

Червенина заля суровото лице на тъста и очите му диво блеснаха.

– Кой, ако не бащата, ще следи за щерка си! – избърбори той на себе си. – Е, добре, питам теб: де си се мъкнал до късна нощ?

– Ха така, драги тъсте! На това ще ти отговоря, че отдавна вече не съм от ония, които жените повиват в пелени. Зная как да седя на коня. Мога да държа в ръцете си и остра сабя. Мога още и някои други неща... Мога и никому да не давам отговор за онова, което върша.

– Виждам, Данило, че искаш свада. Който е потаен, сигурно крои в ума си нещо лошо.

– Мисли, каквото щеш – каза Данило, – и аз си мисля. Слава Богу, досега не съм се намесвал в нито една безчестна работа; всякога съм бранил православната вяра и отечеството; не като някои скитници, които се мъкнат Бог знае де, когато православните хора се бият до смърт, а след това връхлитат да събират не от тях посятото жито. И на униати дори не приличат, не се отбиват в божията черква. Ей-тия на трябва здравата да бъдат разпитвани де се мъкнат.

– Е, казак! Знаеш ли... Аз лошо стрелям: моят куршум от сто сажена пронизва сърцето. А пък и сека здравата: от човека остават късчета, по-ситни от булгур, който се вари за каша.

– Аз съм готов – каза пан Данило, като направи смело кръст във въздуха със сабята, сякаш беше знаел за какво я остри.

– Данило! – извика силно Катерина, като го хвана за ръката и увисна на нея. – Опомни се, безумце, виж срещу кого вдигаш ръка! Татко, косите ти са бели като сняг, а се горещиш като неразумен момък.

– Жено! – викна страшно пан Данило. – Ти знаеш, че не обичам тия неща. Гледай си женската работа!

Сабите звъннаха страшно, желязо сечеше желязото и искрите като прах обсипваха двамата казаци. Катерина с плач се скри в отдалечена стая, хвърли се на леглото и запуши уши, за да не чува саблените удари. Ала казаците не се биеха тъй лошо, че да не се чуват ударите им. Сърцето ѝ щеше да се пръсне. Тя усещаше как звуковете преминаваха по цялото и тяло: „Не, не мога изтърпя, не мога изтърпя... Може би алена кръв блика вече като извор от бялото тяло. Може би моят любим губи сили, а аз лежа тук!“ И съвсем бледна, едва дишаща, влезе в стаята.

Равномерно и страшно се биеха казаците. Нито единият, нито другият не надделява. Ето, настъпва бащата на Катерина – отстъпва пан Данило. Настъпва пан Данило – отстъпва суровият баща, и отново се изравняват. Кипят. Замахнаха... Ууу! Звъннаха сабите – и остриетата им с трясък отхвъркнаха встрани.

– Благодаря ти, Боже! – каза Катерина, но отново извика, като видя, че казаците грабнаха старинните пушки. Поправиха кремъците, приготвиха спусъците...

Стреля пан Данило, не улучи. Прицели се башата... Той е стар, не вижда като млад човек, но ръката му не трепва. Гръмна изстрел... Олюля се пан Данило. Алена кръв обагри левия ръкав на казашкия жупан.

– Не! – викна той. – Тъй евтино няма да се продам. Не лявата, а дясната ръка е атаманът. Там на стената виси турски пистолет: нито веднъж досега той не ми е изменил. Слизай от стената, стари другарю, стори улуга на приятеля си! – Данило протегна ръка.

– Данило! – извика в отчаяние Катерина, като го хвана за ръцете и се хвърли в краката му. – Не за себе си те моля. Моят край е един; недостойна е жената, която остава да живее след мъжа си. Днепър, студеният Днепър ще ми бъде гробът. Но погледни сина си. Данило, погледни сина си! Кой ще се погрижи за клетото дете? Кой ще го погали? Кой ще го научи да лети на врания кон, да се бие за свободата и за вратата, да пие и да се весели по казашки? Загивай, сине мой, загивай! Баща ти не иска да знае за теб! Виж как извърща лице. О, сега те познах! Ти си звяр, а не човек! Вълче ти е сърцето, а мисълта ти – лукава змия. Мислех, че имаш капка жалост, че в твоето каменно тяло пламти човешко чувство. Безумно съм се измамила. Това ще те зарадва. Твоите кости ще заиграят весело в гроба, когато чуят как нечестивите зверове поляци хвърлят в огъня твоя син, когато твоят син ще вика под ножовете и връщата смола. О, аз те познавам. Ти с радост би излязъл от гроба да раздуваш с калпака си огъня, лумнал под него!

– Чакай, Катерина! Ела, мой ненагледни Иване, да те целуна! Не, дете мое, никой няма да пипне косъм от тебе. Ще пораснеш ти за слава на отечеството ни; като вихър ще летиш пред казаците с кадифено калпаче на главата, с остра сабя в ръка. Дай, татко, ръка! Нека забравим станалото между нас! Ако в нещо съм сгрешил пред теб, признавам вината си. Защо не подаваш ръка? – рече Данило на Катерининия баща, който стоеше неподвижен и без да изразява на лицето си ни гняв, ни примирение.

– Тате! – извика Катерина, като го прегърна и целуна. – Не бъди немолим, прости на Данило, той няма да те огорчава вече.

– Само заради теб, дъще моя, прощavam – отвърна той, като я целуна, и в очите му блесна странен поглед.

Катерина потръпна; необясними й се сториха и целувката, и странният блясък на очите му. Тя се облегна на масата, дето превързваше ранената си ръка пан Данило, който си повтаряше мислено, че лошо и не по казашки постъпи, като поиска прошка, без да е виновен за нищо.

IV

Светна денят, но не слънчев; небето се мръщеше и ситен дъжд ръсеше полята, горите и широкия Днепър. Събуди се пана Катерина, но не радостна: очите ѝ бяха плакали и цялата бе смутена и неспокойна.

– Мили, скъпи мой съпруге, присъни ми се чуден сън.

– Какъв сън, любима моя пани Катерина?

– Присъни ми се, чудно наистина, но тъй живо, като че бе наяве. Присъни ми се, че баща ми е същият она изрод, когото видяхме у есаула. Но моля те, не вярвай на съня: какви ли глупости не се присънват на човека! Уж аз стоях пред него, цяла треперех, страхувах се и от всяка негова дума кръвта ми се смразяваше. Ако можеше да чуеш какво ми приказваше той...

– Какво ти приказваше, златна моя Катерина?

– Казваше: погледни ме, Катерина, аз съм хубав! Хората напразно разправят, че съм грозен. Аз ще ти бъда чудесен мъж. Виж само как гледат очите ми. И той насочи към мен огнените си очи – аз извиках и се събудих.

– Да, сънищата, често казват истината. Но знаеш ли, че оттатък планината не е много спокойно. Поляците май пак са се появили. Хоробец изпратил да ми кажат да не спя. Не е трябвало да се безпокои; аз и без това не спя. Тая нощ моите момчета насякоха дървета за дванайсет прегради. Ще угостим полските войски с куршумени сливи, а полските шляхтичи ще затанцуват от нашите тояги.

– Баща ми знае ли за това?

– Омръзна ми да се занимавам с твоя баща! И досега не мога да го проумея. Сигурно много грехове е натрупал в чуждата земя. Наистина каква причина има: близо месец живее тук и поне веднъж да се развесели като добър казак! Не поиска да пие медовина. Чуваш ли, Катерина, не искаше да пие медовината, която аз измъкнах от брестовските евреи. Хей, момко! – викна пан Данило. – Я изтичай, юначе, до избата и донеси от еврейската медовина! Дори ракия не пие! Какво е това чудо! Струва ми се, пани Катерина, че той и в господата Христа не вярва. А, как мислиш?

– Бог знае какво приказваш ти, пан Данило!

– Чудно, пани – продължаваше Данило, като пое пръстеното канче от казака, – дори мръсните католици обичат водка; само турците не

прият. Какво, Стецко, доста ли медовина си сръбна в зимника?

– Опитях я само, пане!

– Лъжеш, кучи сине! Гледай как мухите налитат на мустаците ти. По очите ти познавам, че си метнал половин ведро. Ех, казаци! Какви храбреци сте вие! Всичко е готов да стори за другаря си, но което е за пиене, самичък го пресушава. Аз, пани Катерина, май отдавна не съм се напивал, а?

– Много отдавна! Но последния път...

– Не бой се, повече от това канче няма да пия! А, ето го, и турският игумен иде! – процеди той през зъби, като видя тъста си, че се навежда да влезе през вратата.

– Какво е това, дъще! – каза бащата, като сне калпак и пооправи по-яса си, на който висеше сабя, украсена с чудесни камъни. – Слънцето е вече високо, а твоят обед не е готов.

– Готов е обедът, татко, сега ще го сложим! Извади гърнето с галушките! – каза пана Катерина на старата прислужница, която избърсваше дървените съдини. – Чакай, по-добре аз ще го извадя – добави Катерина, – а ти извикай момците!

Всички насядаха в кръг на пода; срещу иконите – пан бащата, от лявата му страна – пан Данило, от дясната – пана Катерина и десетимата най-верни юнаци със сини и жълти жупани.

– Не обичам тия галушки – рече пан бащата, като хапна малко и сложи лъжицата. – Нямам никакъв вкус.

„Зная, че на теб ти харесва еврейската юфка“ – помисли си пан Данило.

– Защо, тъсте – продължи високо той, – казваш, че галушките не са вкусни? Лошо приготвени ли са, или... Моята Катерина прави такива галушки, каквито и хетманът рядко може да яде. А да се гнуси човек от тях – не бива. Те са християнска гозба! Всички свети хора и Божи угодници са яли галушки.

Не продума бащата; млъкна и пан Данило.

Донесоха печено свинско със зеле и сливи.

– Не обичам свинско – каза бащата на Катерина, като отсипваше зеле с лъжицата.

– А защо да се не обича свинското? – рече Данило. – Само турците и евреите не ядат свинско!

Още по-сурово се намръщи бащата.

Само малко каша с мляко похапна старият баща и вместо водка пи някаква черна вода от шишенцето, което извади от пазвата си.

Като се наобядваха, Данило заспа юнашки сън и чак привечер се събуди. Седна и почна да пише писма до казашката войска, а пана Катерина седна върху леглото на печката и почна да люлее с крак люлката. Седи пан Данило, гледа с лявото око това, което пише, а с дясното – в прозорчето. А през прозорчето блещят надалеч хълмовете и Днепър. Отвъд Днепър синяят гори. Мярка се отгоре проясненото нощно небе. Ала не на далечното небе и не на сините гори се любува пан Данило. Той гледа издадения нос на брега, върху който се чернее старият замък. Стори му се, че в замъка светна едно тясно прозорче. Но всичко е тихо. Сигурно тъй му се е сторило. Чува се само как долу глухо шуми Днепър и от три страни един след друг отекват ударите на пробудените за миг вълни. Той не се бунтува. Той като старец мърмори и се сърди; всичко му се е отщяло; всичко наоколо се е променило; тихо враждува той с крайбрежните височини, с горите и поляните и отнася жалбата си срещу тях в Черното море.

Ето по широкия Днепър зачерня лодка и в замъка сякаш пак блесна нещо. Подсвирна тихичко Данило и веднага дотича верният момък.

– Вземай, Стецко, по-скоро острата си сабя и пушката и тръгвай с мен!

– Тръгваш ли? – попита пана Катерина.

– Тръгвам, жено. Трябва да прегледам всички места – дали всичко е в ред.

– Но мен ме е страх да остана сама. Сън ме натиска. Ами ако ми се присъни пак същото? Аз дори не съм уверена сън ли беше то, толкова бе живо!

– При теб остава старата, а в пруста и на двора спят казаците!

– Старата спи вече, а на казаците много не вярвам. Слушай, пан Данило, заключи ме в стаята и вземи ключа със себе си. Така няма да ме е страх, а казаците нека легнат пред вратата!

– Тъй да бъде! – рече пан Данило, като избърса прахта от пушката и насипа барут.

Верният Стецко се бе изправил вече в пълно казашко снаряжение. Данило наложи астраганен калпак, затвори прозорчето, залости здраво вратата, заключи я и излезе тихичко навън, като мина сред своите заспали казаци и пое към височините.

Небето почти цяло се бе изчистило. Откъм Днепър лъхаше едва-едва свеж ветрец. Ако не бяха далечните стенания на чайките, човек би казал, че всичко е онемяло... Но счу се шумолене... Бурулбаш с верния си слуга се скри тихо зад един трънак, който затуляше преградата от

насечени дървета. Някакъв човек в червен жупан, с два пистолета, с препасана сабя слизаше от височината.

– Това е тъстът! – промълви пан Данило, като го оглеждаше зад храста. – За какво и накъде е тръгнал по това време? Стецко! Не зяпай, отвори си очите накъде ще поеме пан бащата – човекът в червения жупан слезе на самия бряг и се обърна към издадения нос. – А, ето къде! – каза пан Данило. – Значи, Стецко, той се е помъкнал право към дупката на магьосника.

– Да, сигурно там, не другаде, пан Данило. Иначе щяхме да го видим на отвъдната страна. Но той се изгуби край замъка.

– Чакай, ще се измъкнем, а след туй ще тръгнем по дирите му. Тук има нещо. Не, Катерина, аз ти казах, че твоят баща не е добър човек, той вършеше всичко не така, както православните хора.

Мярнаха се пан Данило и верният му юнак на издадения бряг. Ето, вече не се виждат. Непробудната гора, окръжаваща замъка, ги скри. Горното прозорче тихо светна. Долу казаците стоят и мислят как да се вмъкнат вътре. Не се виждат ни порти, ни врати. Откъм двора сигурно има вход; но как да се влезе там? Отдалеч се чува как дрънкат вериги и тичат кучета.

– Какво ще му мисля толкова! – каза пан Данило, като съгледа срещу прозорчето висок дъб. – Стой тука, момче! Аз ще се покача на дъба, от него може да се вижда право в прозорчето.

Той свали пояса си, хвърли долу сабята, за да не звънти, и като се хвана за клоните, качи се горе. Прозорчето все още светеше. Седна на един дебел клон до самия прозорец, вкопчи се с ръка за дървото и гледа; в стаята няма дори свещ, а е светло. По стените – чудновати знаци. Виси оръжие, но също така чудновато: такова оръжие не носят нито турците, нито кримците, нито поляците, нито православните, нито славният шведски народ. Под потона кръстосват назад-напред прилепи и сенките им играят по стените, по вратите, по пода. Ето, отвори се без скърцане една врата. Влиза някой с червен жупан отива право към масата, покрита с бяла покривка. Той е, тъстът! Пан Данило се посъмкна надолу и се хвана по-здраво за дървото.

Но онзи няма време сега да проверява дали го гледа някой през прозорчето, или не. Той пристигна смръщен, в лошо настроение, дръпна покривката от масата – и изведнъж в стаята безшумно се разли прозрачносиня светлина. Само вълните от досегашната светлина, бледозлатисти, които не се смесваха с другите, се преливаха, потъваха сякаш в синьо море и се нареждаха на пластове, също като в мрамор. Той сложи

едно гърне на масата и почна да хвърля вътре някакви билки.

Пан Данило се вгледа и вече не видя червения му жупан; вместо него се показаха широки шалвари, каквито носят турците; в пояса – пистолети, на главата – някакъв чудноват калпак, нашарен целият с букви – нито руски, нито полски. Погледна лицето му – и лицето почна да се променя: носът се проточи и увисна над устните, устата в един миг отиде до ушите, от устата излезе зъб, изкриви се на една страна и пред него застана същият магьосник, който се бе появил на сватбата у есаула. „Право казва твоят сън, Катерина“ – помисли Бурулбаш.

Магьосникът почна да се разхожда около масата, знаците по стената взеха бързо да се сменят, а прилепите по-бързо захвърчаха надолу-нагоре, назад-напред. Синята светлина ставаше все по-бледа и сякаш съвсем угасна. И стаята сега се озари с тънка розова светлина. Сякаш с тих звън разливаше чудноватата светлина по всички ъгли и изведнъж се изгуби и настана мрак. Чуваше се само шум, като че вятър появява в тих вечерен час, върти се по водното огледало и привежда още по-ниско към водата сребърните върби. И струва му се на пан Данило, че в стаята свети месецът, движат се звезди, смъртно се мярка тъмносиньото небе и хладината на нощния въздух облъхна дори лицето му. И струва му се на пан Данило (той попипа мустаците си, за да се увери, че не спи), че сега вече в стаята не е небето, а неговата собствена спалня, по стените висят неговите татарски и турски саби, околоръст по стените лавици, на лавиците – съдове и прибори, на масата – хляб и сол, виси люлката... но вместо икони гледат страшни лица, на леглото върху печката... Ала състилата се мъгла закри всичко и пак стана тъмно, и пак с чуден звън се озари цялата стая от розова светлина, и пак магьосникът стоеше неподвижен с чудноватата си чалма. Звучите станаха по-силни и по-плътни, прозрачната розова светлина ставаше по-ярка и нещо бяло като облак се полюляваше сред стаята и струва му се на пан Данило, че тоя облак не е облак, че там е изправена жена, само че от какво е тя: от въздух ли е изтъкана? Защо стои, а не достига земята, не се опира на нищо и през нея минава розовата светлина и личат знаците по стената? Ето, тя помръдна някак прозрачната си глава: нейните бледосини очи тихо блещят, косите ѝ се вият и падат на раменете като светлосива мъгла, устните ѝ са бледоалени – както през бяло прозрачно утринно небе се разлива едва забележимата алена светлина на зората, веждите ѝ слабо тъмнеят... Ах, това е Катерина! Сега Данило усети, че цялата му снага е окована; опита се да проговори, но устните му мърдаха беззвучно.

Магьосникът стоеше неподвижно на мястото си.

– Де беше? – попита той и оная, която стоеше изправена пред него, затрепера.

– О, защо ме извика ти? – простена тихо тя. – Толкова ми беше радостно. Аз бях на онова място, дето се родих и дето преживях петнайсет години. О, колко е хубаво там! Колко зелена и дъхава е ливадата, дето играех в детинските си години; и полските цветчета са същите, и нашата селска къща, и зеленчуковата ни градина! О, как ме прегърна моята добра майка! Каква обич грееше в очите ѝ. Тя ме милваше, целуваше ме по устата и бузите, разчесваше с гъст гребен русата ми коса. Татко! – сега тя впи в магьосника своите светли очи. – Защо закла майка ми?

Страшно се закани с пръст магьосникът.

– Мигар съм ти искал да приказваш за това! – и въздушната красавица затрепера. – Де е сега твоята господарка?

– Моята господарка Катерина заспа и аз се зарадвах от това, изхвъркнах и полетях. Отдавна исках да видя майка си. Изведнъж се превърнах на петнайсетгодишна, станах съвсем лека като птица. Защо ме извика ти?

– Помниш ли всичко, което ти казах вчера? – попита магьосникът толкова тихо, че едва можеше да се чуе.

– Помня, помня; но какво не бих дала, само за да го забравя. Клетата Катерина! Тя не знае толкова неща, които знае нейната душа!

„Това е душата на Катерина“ – помисли пан Данило; но все още не смееше да помръдне.

– Покай се, татко! Не е ли страшно, че след всяко твое убийство мъртъвците излизат от гробовете си?

– Ти пак за същото! – прекъсна я страшно магьосникът. – Аз държа на своето, аз ще те накарам да сториш, каквото искам. Катерина ще ме залюби!...

– О, ти си чудовище, а не мой баща! – простена тя. – Не, няма да стане както искаш ти! Наистина с нечисти магии ти придоби власт да извикваш душата и да я мъчиш; но само Бог може да я накара да върши това, което той иска. Не, никога, докато аз стоя в нейното тяло, Катерина няма да се реши на богопротивно нещо. Татко, приближава Страшният съд. Дори и да не беше мой баща, и тогаз ти не би ме принудил да изменя на моя обичен и верен мъж. Дори мъжът ми да не ми е верен и мил, и тогаз пак не бих му изменила, защото Бог не обича клетвопрестъпните и неверни души.

Сега тя вдигна светлите си очи към прозорчето, срещу което стоеше пан Данило, и застана неподвижно...

– Къде гледаш? Кого виждаш там? – развика се магьосникът; въздушната Катерина затрепера.

Но пан Данило беше вече на земята и се измъкваше със своя верен Стецко към своите хълмове. „Страшно, страшно!“ – каза той на себе си, като почувства в казашкото си сърце някаква боязливост, и скоро мина през своя двор, дето все така здравата спяха казаците – без един, който беше на пост и пушеше лула.

Цялото небе бе осеяно със звезди.

V

– Колко хубаво направи, че ме събуди! – каза Катерина, като търкаше очи с извезания ръкав на ризата си и оглеждаше от глава до пети изправения пред нея съпруг. – Какъв страшен съм ми се присъни! Колко тежко дишаха гърдите ми! Уф! Струваше ми се, че умирам...

– Какъв съм, не е ли този? – и Бурулбаш почна да разказва на жена си всичко, което бе видял.

– Как узна това, съпруге мой? – попита изумена Катерина. – Но не, много неща от това, което ми разправяш, аз не зная. Не, на мен ми се присъни, че баща ми е убил майка ми; нито мъртъвци, нищо такова не видях насън. Не, Данило, ти не разказваш същото. Ах, колко е страшен баща ми!

– Съвсем не е чудно, че много неща не си видяла. Ти не знаеш и десетата част от онова, което знае твоята душа. Знаеш ли, че баща ти е антихрист? Още миналата година, когато се готвех за бой срещу кримците заедно с поляците (тогава аз още бях на страната на тоя неверен народ), разправяше ми игуменът на Братския манастир – а той, жено, е свят човек, – че антихристът има власт да извиква душата на всеки човек. А когато човек заспи, душата се разхожда по своя воля и хвърчи заедно с архангелите около божията стая. Когато за пръв път видях баща ти, аз не съзрях истинското му лице. Ако знаех, че имаш такъв баща, не бих се оженил за тебе; бих те зарязал и не бих поел върху себе си греха да се сродявам с антихристово племе.

– Данило! – каза Катерина, като закри лицето си с ръце и зариде. – Виновна ли съм аз за нещо пред теб? Измених ли ти, любими мой? С какво съм навлякла гнева ти? Невярно ли съм ти служила? Каза ли съм ти противна дума, когато ти се връщаше пийнал от юнашките гуляи? Не ти ли родих черножежд син?...

– Не плачи, Катерин, сега аз те познавам и за нищо на света няма да те оставя. Всички грехове са струпани върху баща ти.

– Не, не го наричай мой баща! Той не ми е баща. Бог е свидетел, аз се отричам от него, отричам се от баща си! Той е антихрист, богоотстъпник! Ако загива, ако потъва, няма да му подам ръка да го спася. Ако съхне от потайна билка, няма да му дам вода да пие. Ти си за мен мой баща!

VI

В дълбокия зимник на пан Данило, заключен с три ключа седи магьосникът окован в железни вериги; а отатък, над Днепър, гори неговият дяволски замък и алени като кръв вълни пляскат и се трупат около старинните стени. Не за магьосничество и не за богопротивни дела е затворен в дълбокото подземие магьосникът. За тях Бог ще го съди. Той седи тук за тайно предателство, за спогодба с враговете на православната руска земя – да продаде на католиците украинския народ и да изгори християнските черкви. Мрачен е магьосникът, мисъл черна като нощ е заседнала в главата му. Един само ден му остава да живее, утре трябва да се прощава със света. Утре го чака смъртното наказание. Не съвсем лека смърт го очаква: милост би било, ако го сварят жив в котел или му одерат грешната кожа. Мрачен е магьосникът, оборил е глава. Може би пред смъртния си час той се кае вече, само че не са такива греховете му, за да получи опрощение от Бога. Горе пред него е тесен прозорец с решетка от железни пръчки. Раздрънкал окови, той се приближава до прозореца – да види дали не ще мине дъщеря му. Тя е кротка като гълъбица, не е злопаметна, дали не ще се смили над баща си... Но няма никой. Вие се път там долу, никой няма да мине по него. Още по-долу се е прострял Днепър, не иска да знае за никого, вилнее и тъжно е на затворника да слуша неговия еднозвучен шум.

Ето, някой се показва на пътя: казак!... И затворникът тежко въздъхна. Отново всичко е пусто. Ето, някой слиза в далечината... Развява се зелена старинна дреха... Блести на главата златна шапчица... Тя е! Той още повече се приближи до прозореца. Ето, тя е вече наблизо...

– Катерина! Дъще! Съжали се, бъди милостива!...

Тя е няма, тя не иска да чува, тя не ще и да погледне към затвора и вече отмина, и вече се скри. Пусто е в целия свят. Тъжно шуми Днепър. Скръб изпълва сърцето. Но позната ли е тая скръб на магьосника?

Денят преваля. Слънцето вече залезе. Няма го и него. Вечер е, хладно, някъде мучи вол, отнякъде идат звуци, сигурно хората се връщат от работа и се веселят, по Днепър се мярка лодка... Кой се сеща за затворника? На небето блесна сребърен сърп. Ето, някой иде по пътя от насрещната страна. Мъчно е да се познае в тъмното. Катерина се връща.

– Дъще! В името на Христа! И свирепите вълчета, дъще, не ще разкъсват майка си, дъще, поне погледни престъпния си баща!

Тя не чува и върви.

– Дъще, заради клетата си майка!

Тя се спря.

– Ела да чуеш последната ми дума!

– Защо ме викаш, богоотстъпнико? Не ме наричай дъщеря! Между нас няма никакво родство. Какво искаш от мен заради клетата ми майка?

– Катерино, близък е краят ми, зная; твоят мъж иска да ме върже за опашката на кобила и да ме пусне из полето, а може би ще измисли още по-страшна смърт...

– Та мигар в света има наказание, равно на твоите грехове? Чакай го, никой няма да моли за теб.

– Катерино, аз не се боя от наказанието, а от мъките на оня свят... Ти си невинна, Катерино, в рая твоята душа ще хвърчи около Бога, а душата на твоя богоотстъпник баща ще гори във вечен огън и тоя огън никога няма да угасне, все по-силно ще се разгаря той, никой не ще отрони над него капчица роса, нито вятър ще лъхне...

– Аз нямам власт да намаля това наказание – каза Катерина и се извърна.

– Катерино, почакай, само една дума! Ти можеш да спасиш душата ми. Ти не знаеш още колко добър и милосърден е Бог. Чувала ли си за апостол Павел какъв грешен човек е бил, но после се покаял и станал светец.

– Какво мога да сторя, за да спася душата ти? – каза Катерина. – Аз ли, слабата жена, ще измисля това?

– Ако мога да изляза оттук, бих се отрекъл от всичко. Ще се покая: ще отида в пещера, ще облека груба власеница, ден и нощ ще се моля Богу. Не само блажно, дори риба няма да туря в уста! Няма да си постилам нищо за спане! И непрекъснато ще се моля, непрекъснато ще се моля! И ако Божието милосърдие не снесе от мен поне стотна част от греховете ми, до шия ще се заровя в земята или ще се вградя в каменна стена; нито ще ям, нито ще пия и ще умра и целия си имот ще дам на манастира, за да отслужват четиридесет дни и четирийсет нощи панихида за мен.

Замисли се Катерина.

– И да ти отворя, не мога да разкова веригите ти.

– Аз не се страхувам от веригите – рече той. – Казваш, че те са оковали ръцете и нозете ми? Не, аз пуснах мъгла пред очите им и вместо ръце протегнах сухо дърво. Ето, виж ме, сега нямам никаква верига! –

каза той, като пристъпи в средата. – Аз не бих се страхувал и от тия стени и бих минал през тях, но твоят мъж не знае какви са тия стени. Тях ги е строил свет отшелник и никаква нечиста сила не може да изведе отук затворника, ако не отключи със същия ключ, с който светецът е заключвал своята килия. Такава килия ще си направя и аз, нечуваният грешник, щом изляза на свобода.

– Слушай, аз ще те пусна, но ако ме лъжеш? – каза Катерина като се изправи пред вратата. – И вместо да се покаеш, станеш пак брат на дявола?

– Не, Катерино, мен малко още ми остава да живея. И без смъртно наказание моят край е близък. Нима ти мислиш, че сам ще се предам на вечна мъка?

Ключалките щракнаха.

– Прощавай! Милосърдният Бог да те пази, дете мое! – рече магьосникът, като я целуна.

– Не ме досягай, нечуван грешнико, махай се по-скоро!... – каза Катерина. Но него вече го нямаше.

– Аз го пуснах – каза уплашено тя и огледа с безумен поглед стениите. – Какво ще отговоря сега на мъжа си? Загубена съм. Остава ми да вляза жива в гроба! – и като зариде, почти падна на пъна, дето седеше затворникът. – Но аз спасих една душа – каза тихо тя, – извърших богоугодно дело. Но мъжът ми... за пръв път го излъгах. О, колко страшно, колко мъчно ще ми бъде да му отговоря наистина. Някой иде! Той е! Мъжът ми! – извика отчаяно тя и падна в безсъзнание на земята.

VII

– Аз съм, дъще моя! Аз съм, сърчице мое! – чу Катерина, когато се опомни и видя пред себе си старата прислужница. Наведена, селянката сякаш шепнеше нещо и като протягаше над нея сухата си ръка, пръскаше я със студена вода.

– Де съм? – каза Катерина, като се надигна и се огледа. – Пред мен шуми Днепър, зад мен са хълмовете... де си ме завела ти, бабо?

– Не съм те завела, а те изведох: изнесох те на ръце от задушното подземие. Заключих с ключа, за да не те сполети нещо от пан Данило.

– Де е ключът? – попита Катерина, като погледна на колана си. – Не го виждам.

– Отвърза го мъжът ти, за да иде да види магьосника, дете мое.

– Да го види ли?... Бабо, аз съм загубена! – извика Катерина.

– Бог да ни пази от такова нещо, дете мое! Мълчи само, господарко моя, и никой нищо няма да узнае!

– Той избягал, проклетият антихрист! Чу ли, Катерина, той избягал! – каза пан Данило, като се приближи до жена си.

От очите му изскачаха искри. Сабята звънтеше и се мятеше на едната му страна. Като покойница пребледня съпругата.

– Да не го е пуснал някой, обични съпруже? – промълви треперещата.

– Пуснал го е, право казваш: но го е пуснал дяволът. Гледай, вместо него в желязото дърво заковано. Защо бог е наредил дяволът да не се страхува от казашките лапи! Но ако за миг само подобна мисъл се е мярнала в главата на някой от моите казаци и аз узная това... не бих могъл да му измисля достатъчно тежка смърт!

– Ами ако аз?... – промълви неволно Катерина и уплашено млъкна.

– Ако ти би намислила това, тогава не би ми била жена. Бих те зашил в чувал и бих те удавил насред Днепър!...

Дъхът на Катерина спря и стори й се, че косата се отделя от главата ѝ.

VIII

В кръчмата на граничния път са се събрали поляци и два дни вече пируват. Многобройна сган. Сдушили са се сигурно за някакво нападение: някои са с мушкети, звънтят шпори, подрънкват саби. Панове се веселят и се хвалят, разправят за своите необикновени подвизи, присмиват се над православието, наричат украинците свои ратаи, сучат важно мустаци и вирнали важно глави, се изтягат по пейките. С тях е ксендзът. Само че и той е същата стока: той и на вид не прилича на християнски поп. Пие и гуляе с тях и говори с нечестивия си език срамни думи. Не остават по-долу и слугите им: отметнали назад ръкавите на окъсаните си жупани, те се разхождат наперено, като че са нещо свястно. Играят на карти, бият се един друг по носа с картите. Помъкнали със себе си чужди жени. Викове, свади!... Панове вилнеят и си правят шеги: дърпат евреина за брадата, рисуват на нечестивото му чело кръст, стрелят с халосни патрони срещу жените и танцуват краковяк със своя нечестив поп. Не е виждала руската земя такава разпуснатост и от татарите. Изглежда, заради греховете Бог ѝ е отредил да търпи такъв срам! Сред тая обща бъркотия се чува, че приказват за отвъд днепърското селце на пан Данило, за неговата женахубавица... Не за добро се е събрала тая шайка!

IX

Седи пан Данило, облакътен на масата в стаята си, и мисли. Седи върху леглото на печката пани Катерина и пее песен.

– Тъжно ми е нещо, жено моя! – каза пан Данило. – И главата ме боли. Тежко ми е някак! Ясно е, че някъде наблизко обикаля вече моята смърт.

„О, мой ненагледни съпруге. Облегни главата си на мен. Защо таиш в себе си такива черни мисли?“ – помисля Катерина, но не смее да го каже. Тежко ѝ е на нея, виновната, да приема неговите милувки.

– Слушай, моя жено! – каза Данило. – Не оставяй сина ми, когато мен не ще ме има вече. Да нямаш щастие от Бога ни на тоя, ни на оня свят, ако го оставиш. Тежко ще бъде на моите кости да гният в земята, а още по-тежко ще бъде на душата ми.

– Какво приказваш, съпруге мой! Нали ти се надсмиваше над нас, слабите жени? А сега сам говориш като слаба жена. Ти трябва още дълго да живееш.

– Не, Катерино, душата ми усеща близката смърт. Някак тъжно става вече в света. Лоши времена идат. Ех, какви години помня аз! Те сигурно не ще се върнат вече. Той беше още жив – старият Конашевич, – честта и славата на нашата войска! Сякаш и сега минават пред очите ми казашките полкове! Златно време беше то, Катерина! Старият хетман яздеше вран кон. Блестеше в ръката му хетманският жезъл, наоколо – телохранители; встрани се люшкеше червеното море от запорожци. Заговореше ли хетманът – всички се вкаменяваха. Заплака старецът, щом почна да ни припомня предишните подвизи и битки. Ех, да знаеш, Катерино, как се бихме тогава с турците! На главата ми и досега личи белег. Четири куршума на четири различни места пронизаха тялото ми. И нито една от тия рани не е съвсем зарасла. Колко злато натрупахме ние тогава! С калпаци гребяха казаците скъпоценни камъни. Какви коне, Катерино, да знаеш само какви коне задигнахме тогава! Еех, няма вече да воювам така! Уж не съм стар и телесно съм бодър, а казашкият меч пада от ръцете ми, живея, без да върша нищо, и сам не зная защо живея. Ред няма в Украйна: полковници и есаули се ядат като кучета помежду си. Няма главатар над всички. Нашето болярство промени всичко според полските обичаи, усвои лукавството... продаде си душата, като прие унията. Евреите измъчват бедния народ. О, време, време, отминало

време! Де се дянахте, мои години? Иди, иди в зимника, юначе, донеси ми канче медовина, да пия за предишния живот и за отдавнашните годинки!

– С какво ще посрещнем гостите, пане? Откъм ливадите идат поляци – каза влезлият в стаята Стецко.

– Зная защо идват те – промълви Данило, като стана. – Оседлайте, верни мои слуги, конете! Сложете снаряжението! Саби на голо! Не забравяйте да вземете и куршумени зърна! Трябва с чест да посрещнем гостите!

Но казаците не бяха още успели да яхнат конете и да напълнят пушките, когато поляците като есенни листа, нападали от дървесата, посипаха хълма.

– Хе, че тук има с кого да се поопознаем! – каза Данило, като гледаше дебелите панове, които, излезли начело, важно се клатеха на конете в златни такъми. – Вижда се, че още веднъж ще ни се падне да се развихрим, както трябва! Развесели се, казашка душо за сетен път! Лудувайте, момчета, иде нашият празник!

И развихри, се по хълмовете веселба. Пламна пиршество: вилнеят мечовете, летят куршуми, цвилят и трополят коне. От викове главата подлудява, от дим очите ослепяват. Всичко се размеси. Ала казакът усеща де е приятелят и де е врагът; изпищи ли куршум – пада смел ездач от коня, изсвисти ли сабя – търкаля се по земята глава и бърбори несвързани думи.

Но сред тълпата се вижда аленото дъно на казашкия калпак на пан Данило, играе пред очите златният колан на синия жупан, като вихър се вие гривата на врания кон. Като птица се мярка той ту тук, ту там, подвиква и размахва дамаската сабя и сече наляво и надясно. Сечи, казак! Лудувай, казак! Весели юнашкото сърце, но не се заглеждай в златните такъми и в жупаните! Тъпчи под нозете си злато и скъпи камъни! Муши, казак! Лудувай, казак! Но погледни назад: нечестивите поляци палят вече селските къщи и задигат подплашения добитък. И като вихър се изви назад пан Данило и калпакът с аленото дъно вече се мярка край къщите и ореждава тълпата около него.

Не час, не два се бият поляци и казаци. Не останаха много от едните и от другите. Но не се уморява пан Данило: с дългото си копие събаря конници от седлата, с буйния си кон тъпче пешаци. Вече се разчиства дворът, вече почват да бягат поляците, вече казаците смъкват от убитите жупаните и златното им снаряжение, вече пан Данило се готви да ги погне и погледна, за да събере хората си... и цял пламна от ярост: стори

му се, че видя бащата на Катерина.

Ето – стои там на върха и се прицелва в него с мушкетата си. Данило хукна с коня право към него... Казак, на смърт отиваш!... Мушкетът гръмна – магьосникът изчезна зад хълма. Само верният Стецко видя как се мярна червеното облекло и чудноватият калпак. Олюля се казакът и рухна на земята. Хвърли се верният Стецко към своя пан – лежи неговият пан, изтегнат на земята и затворил светлите си очи. Алена кръв бликна из гърдите му. Но, изглежда, усети той верния си слуга. Бавно вдигна клепащи, светнаха очите му:

– Прощавай, Стецко! Кажу ми на Катерина да не оставя сина ни. Не го оставяйте и вие, верни мои слуги! – и затихна.

Изхвъркна казашката душа от дворянското тяло, посиняха устните. Спи казакът непробудно.

Зарида верният слуга и замаха с ръка на Катерина:

– Ела, пани, ела; много лудува твоят пан. Лежи пийнал на влажната земя. Дълго време не ще изтрезнее той.

Плесна ръце Катерина и като сноп се строполи върху мъртвото тяло.

– Съпруже мой, ти ли лежиш тука със затворени очи? Стани, ненагледни ми соколе, протегни ръчищата си! Привдигни се! Погледни поне веднъж твоята Катерина, помръдни устни, промълви поне една думичка... Но ти мълчиш, ти мълчиш, светли мой пане. Ти си посинял като Черното море. Сърцето ти не бие. Защо си толкова студен, мой пане? Изглежда, не са горещи моите сълзи, не могат да те стоплят те! Изглежда, не е силен моят плач, не може да те събуди. Кой ще поведе сега твоите полкове? Кой ще се понесе на твоето врано конче? Кой ще извика силно и ще замахне със сабя пред казаците? Казаци, казаци! Де е вашата чест и слава? Лежи вашата чест и слава, затворила очи, на влажната земя. Погребете ме, погребете ме заедно с него! Засипете очите ми с пръст! Затиснете с кленови дъски белите ми гърди! Не ми трябва вече моята хубост.

Плаче и гасне от мъка Катерина, а долината е цяла забулена в прах, препуска старият есаул Хоробец на помощ.

X

Чудесен е Днепър в тихо време, когато волно и плавно носи през гори и планини пълните си води. Ни прошумява, ни забучава. Гледаш неговата величава шир и не знаеш – движи ли се, или не, струва ти се, че той цял е излян от стъкло и като че е син огледален път, без мярка широк, безкрайно дълъг, зареян и виещ се посред зелената земя. Тогава и на пламтящото слънце му е драго да се огледа от висината и да потопи лъчите си в прохладата на стъклените води, и на крайбрежните гори – да се отразяват ярко във водите. Зеленокъдри, те се струпват заедно с полските цветя към водата, навеждат се, гледат в нея и не могат да се нагледат, и не могат да се нарадват на своето светло отражение, и му се усмихват, и го поздравяват, като кимат с клони. Но към средата на Днепър не смеят да погледнат: никой освен слънцето и синьото небе не поглежда там. Рядко някоя птица долетява посред Днепър. Великолепен! Няма в света река, равна нему! Чудесен е Днепър и в топла лятна нощ, когато всичко заспива – и човек, и звяр, и птица, – а само Бог величаво оглежда небето и земята и величаво изтърсва златотканата си одежда. От одеждата се сипят звезди. Звездите горят и блещят над света и всички отведнъж се отразяват в Днепър. В своето тъмно лоно Днепър ги задържа всичките. Ни една не може да избяга от него, освен ако не угасне в небето. Черната гора, обкичена със спящи гарвани, и хълмовете, насечени от памтивека и надвесени, се мъчат да го покрият поне с дългата си сянка, но напразно. Нищо в света не може да покрие Днепър. Син, син, тече той, плавен и пълноводен, и среднощ, както и сред ден, и се вижда толкова отдалеч, колкото може да вижда човешкото око. От нощния хлад той се пригалва и притиска по-близо до бреговете и оставя след себе си сребърна струя и тя блясва като острие на дамска сабя, а той – син, отново е заспал. Чудесен е тогава Днепър и няма в света река, равна нему. Но когато тръгнат по небето сини облаци, големи като планини, когато черната гора се залюшка до корен и дъбовете затрещят, и мълнията, чупейки се между облаците, отведнъж освети целия свят – страшен е тогава Днепър. Водни хълмове с грохот се удрят в бреговете и с блясък и стон се връщат назад и плачат, и ридаят надалеч. Така гасне от мъка стара казашка майка, когато изпраща сина си във войската. Развихрен и бодър, язди той врания си кон, опрял ръка на кръста, с юнашки накривен калпак; а тя тича с ридания след него, хваща се за стремето,

залавя юздата и кърши ръце, и се облива с горещи сълзи.

Диво се чернеят между биещите се вълни обгорели пънове и камъни по издадения бряг. Блъска се от брега, издига се и пада една лодка, която иска да спре на брега. Кой ли от казаците се е решил да се разхожда с лодка в това време, когато се е разгневил старият Днепър? Не знае навярно, че той гълта хората като мухи.

Лодката спря до брега и от нея слезе магьосникът. Не е весел той, тежко му е от помена, който казаците отслужиха за своя убит пан. Не платиха малко и поляците: четирийсет и четири панове с пълното си снаряжение и жупани и трийсет и трима слуги – насечени на късове; останалите заедно с конете бяха откарани в плен, за да ги продадат на татарите.

По камени стъпала той слезе между обгорелите пънове дълбоко долу, дето имаше изкопана своя землянка. Тихо влезе той, без да скръцне вратата, сложи на покритата маса гърне и почна да хвърля с дългите си ръце неznайни треви. Взе канче, издълбано от някакво чудно дърво, гребна с него вода и почна да я излива, като мърдаше устни и правеше някакви заклинания. Стаята се озари розово, и страшно бе да го погледнеш в лицето тогава. То изглеждаше кърваво, само дълбоки бръчки чернееха по него, а очите му бяха като че в огън. Нечестив грешник! И братата му отдавна вече бе побеляла, и лицето набраздено от бръчки, и целият изсъхнал – а все още изпълняваше своите богопротивни помисли. Сред стаята се полюшва бяло облаче и нещо подобно на радост проблесна по лицето му. Но защо той изведнъж застана неподвижен, с отворена уста, без да смее да мръдне, и защо косата му щръкна като четина? В облака пред него светеше нечие чудно лице. Неканено, невикано, то му бе дошло на гости и колкото повече време минаваше, толкова по-ясно ставаше то и впиваше в него неподвижните си очи. Чертите му, веждите, очите, устните – всичко му беше непознато. Никога през живота си той не бе го виждал. И нямаше като че нищо страшно в него, но непреодолим ужас го обзе. А непознатата необикновена глава през облака все така неподвижно го гледаше. Изчезна облакът, а неznайното лице още по-рязко изпъкваше и острите очи не се откъсваха от него. Магьосникът побеля цял като платно. С див чужд глас извика, катурна гърнето... Всичко изчезна.

XI

– Успокой се, обична моя сестро – думаше старият есаул Хоробец.
– Сънищата рядко казват истината.

– Полегни, сестрице – думаше младата му снаха. – Аз ще повикам старицата врачка, срещу нея никаква сила не устоява. Тя ще ти врачува за уплаха.

– От нищо не се бой! – думаше синът му, като се хващаше за сабята. – Никой няма да те закачи.

Мрачно, с мътни очи гледаше Катерина всичките и не намираше думи. „Аз сама си приготвих гибелта. Аз го пуснах.“ Най-сетне тя каза:

– Нямам покой от него. Вече десет дни съм у вас, в Киев, а мъката ми нито на капка не е намалела. Мислех си, поне в тишината ще отгледам сина си и ще го готвя за отмъщение... Страшен, страшен ми се присъни той. Опазил ви бог да го видите и вие. Сърцето ми и досега бие. Аз ще насека детето ти, Катерина, викаше той, ако не се омъжиш за мен!... – и като зариде, тя се хвърли към люлката; а уплашеното дете протегна ръчички и завика. Закипя и пламна от гняв синът на есаула, като чу тия думи.

Разгневи се и самият есаул Хоробец.

– Нека се опита, окаяният антихрист, да дойде тук, ще разбере имат ли сила ръцете на стария казак. Бог вижда – каза той и вдигна пронизателните си очи. – Не летях ли на помощ на брата Данило? Да бъде свята Божията воля – заварих го вече на студена постеля, на каквато легнаха мнозина, мнозина от казашкия народ. Но затова пък не беше ли пребогат поменът за него? Изпуснахме ли поне един жив поляк? Успокой се, дете мое! Докато аз и моят син сме живи, никой не ще посмее да те оскърби – като изрече тия думи, старият есаул отиде до люлката и детето видя лулата му, обкована в сребро, увиснала на ремък, и кесийката с лъскаво огниво, протегна ръчички към тях и се засмя. – На баща си се е метнал – каза старият есаул, като откачи лулата си и му я подаде. – Още не е излязъл от люлката, а вече смята да пуши лула.

Тихо въздъхна Катерина и почна да люлее люлката. Уговориха се да прекарат нощта заедно и след малко всички заспаха. Заспа и Катерина.

Навън и в къщата беше тихо; не спяха само казаците, оставени на стража. Изведнъж Катерина извика, събуди се и след нея се събудиха

всички. „То е убито, то е заклано!“ – викаше тя и се хвърли към люлката. Всички окръжиха люлката и се вкамениха от страх, като видяха, че там лежеше мъртво дете. Никой не пророни звук, никой не знаеше какво да мисли за това нечувано злодеяние.

XII

Далеч от украинската земя, като се мине Полша, като се мине и многолюдният град Лемберг, се простира редица планини с високи върхове. Планина след планина, като каменни вериги, опасват те отдясно и отляво земята и я обковават с дебела каменна стена, за да не се просмуче навътре шумното и буйно море. Отиват каменните вериги и във Влахия, и в Седмоградско и като грамадна подкова се изправят между галицийския и унгарския народ. Няма такива планини към нас. Очите не се решават да ги огледат, а на някои върхове не е стъпил още човешки крак. Чудновати са те наглед: дали буйно море в ден на буря не е избягало от широките си брегове, вихрено е хвърлило тук грозни вълни и те са се вкаменили и са останали неподвижни във въздуха? Дали не са се сринали от небето тежки облаци и са затрупали земята? Защото те имат същия сив цвят, а белият им връх блести и искри под слънцето. До Карпатските планини още можеш да чуеш руска реч и отвъд планините туктам може да отекне родна дума, но по-нататък вече и вярата е друга, и езикът е друг. Живее там немалоброен народ унгарски, язди коне, сече със саби и пие не по-лошо от казака, а за конски такъми и за скъпи кафтани не се скъпи да вади из джоба си и жълтици. Големи и просторни езера има между планините. Като стъкло са неподвижни те и като огледало отразяват в себе си голите планински върхове и зелените им подножия.

Но кой посред нощ – все едно дали блестят, или не блестят звездите – язди там на огромен вран кон? Какъв приказан юнак с нечовешки ръст препуска под върховете, над езерата, отразява се с исполинския си кон в неподвижни води и безпределната му сянка бяга страховито по планините? Бляска кована ризница, на рамото – пика, о седлото звънти сабя, шлемът – нахлупен, мустаците – чернеят, очите – затворени, миглите – спуснати. Той спи и в съня си държи поводите, а зад него на същия кон седи момченце паж и също спи и в съня си се държи за юнака. Кой е той, накъде и защо отива? Кой го знае. Не ден, не два прехвърля той планините. Светне денят, изгрее слънцето – той не се вижда, рядко само съзираха планинците, че по върховете се мярка нечия дълга сянка, макар че небето е ясно и няма облак да се движи по него. Щом нощта спусне тъмнина, той отново се вижда и се отразява в езерата, а зад него препуска сянката му. Много планини вече прехвърли той и се изкачи на

Криван. Няма по-висок връх от него в Карпатите: като цар се извишава той над другите. Тук спря конят с ездача и още по-дълбоко потъна в сън и облаците се спуснаха и го закриха.

XIII

– Тссс... По-тихо, бабо! Не тропай така, детето ми е заспало. Дълго вика синът ми, сега спи. Аз ще отида в гората, бабо. Но какво ме гледаш тъй? Ти си страшна: от очите ти се проточват железни клещи... Ууу, колко са дълги и горят като огън! Ти сигурно си вещица! О, ако си вещица, махай се отук! Ти ще откраднеш сина ми. Колко неразбран е тоя есаул – мисли, че ми е весело да живея в Киев; не, тук са и мъжът ми, и синът ми; кой ще гледа къщата? Аз се измъкнах тъй тихо, че ни котката, ни кучето ме усетиха. Ти искаш, бабо, да станеш млада – това съвсем не е мъчно: трябва само да танцуваш, виж как аз танцувам... – и като изрече тия несвързани думи, Катерина се понесе в танц, като се оглеждаше безумно на вси страни, с ръце, опрени на кръста. Тя подвикваше и потрепваше с нозе, без мярка, без такт звънтяха сребърните ѝ подковки. Разплетените черни коси се мятаха по бялата шия. Без да спира, като птица летеше тя, размахала ръце, кимаше с глава и изглеждаше, че както е изнемощяла, или ще грохне на земята, или ще хвъркне от тоя свят.

Тъжно стоеше старата бавачка и дълбоките ѝ бръчки бяха изпълнени със сълзи, тежък камък лежеше върху сърцата на верните момци, които гледаха своята пана. Тя вече съвсем отпадна и лениво потрепваше с нозе на едно място, като си мислеше, че танцува горлица.

– Аз имам гердан, момчета – каза най-сетне тя, като се спря, – а вие нямате. Де е мъжът ми? – извика ненадейно тя и измъкна от колана си турски кинжал. – О, не е такъв ножът, който ми трябва – при тия думи и сълзи, и мъка се изписаха на лицето ѝ. – На баща ми сърцето е много навътре, ножът не ще го стигне. Неговото сърце е изковано от желязо. Изковала му го е една вещица на огъня в пъкъла. Защо не иде баща ми? Нима не знае, че е време да го заколят? Види се, иска аз сама да отида... – и без да довърши, тя чудновато се засмя. – Дойде ми наум едно весело нещо: спомних си как погребваха моя мъж. Та него жив го погребяха... Какъв смях ме напушваше... Слушайте! Слушайте! – и вместо думи тя почна да пее песен:

Върви колца кървавичка,
въз колцата казак лежи
и прострелян, и насечен.
Копието в ръка държи,

от копие кърви текат
и от кърви река тече.
Над реката явор расте,
над явора гарван грачи.
За казака майка плаче.
Недей плака, майко мила,
твоят син се е оженил,
булката му е дворянка,
сред поле – сама землянка,
без прозорец, без вратичка.
Ето песента се свърши.
Танцуваха рак и риба...
Който мене ме залюби,
треска майка му да тръшне...

Така смесваше тя различни песни. Вече един и втори ден живее тя в своята къща и не ще да слуша за Киев. И не се моли, и бяга от хората, от сутрин до късна вечер скита из тъмните дъбрави. Острите клонища драскат бялото лице и плещите, вятърът вее разплетените плитки, старите листа шумолят под нозете ѝ – нищо не поглежда тя. В часа, когато гасне вечерната заря и звездите още не са се явили и още не свети месецът, страшно е вече да се ходи из гората, защото там дращят по дърветата и се ловят за клоните некръстените умрели деца, ридаят, кикотят се, търкалят се като топки по пътищата и в широко разлистената коприва, а из вълните на Днепър се появяват редица загубили душите си девойки. Косите им падат от зелените глави върху плещите, водата със звучен роман се стича от дългите коси на земята и девойката свети през водата като през стъклена риза, устните ѝ чудновато се усмихват, бузите пламтят, очите примамват душата... Тя би изгоряла от любов, тя би целувала до смърт... Но бягай, православни човече. Устните ѝ са лед, постелята – студена вода, тя ще те съблазни и ще те завлече в реката. Катерина не гледа никого, не се страхува, безумната, от русалките, тича късно нощем със своя нож и търси баща си.

Рано заранта пристигна някакъв гост, снажен мъж с ален жупан, и разпитва за пан Данило. Слуша всичко, бърше с ръкав разплаканите си очи и свива рамене. Бил воювал заедно с покойния Бурулбаш, заедно се били с кримци и турци, могъл ли е да очаква такъв край за пан Данило! Много още други неща разправя гостът и иска да види пана Катерина.

Катерина отначало не слушаше какво разправяше гостът, после почна като разумна да се вслушва в думите му. Той завъртя приказката

така – как живели те с пан Данило, уж като брат с брат, как веднъж се скрили зад насипа от кримците... Катерина продължаваше да слуша и не откъсваше очи от него.

„Ще ѝ мине! – мислеха момците, като я гледаха. – Тоя гост ще я излекува! Тя вече слуша като разумна!“

Гостът почна да разправя как пан Данило веднъж в час на откровение му казал: „Виж какво, брате Копрян, когато по Божията воля мен няма да ме има вече, вземи при себе си жена ми и нека тя стане твоя жена...“

Катерина страшно впи очите си в него.

– А! – извика тя. – Той е! Баща ми! – и се хвърли с ножа върху му.

Дълго се бори той, като се мъчеше да ѝ вземе ножа. Най-сетне го измъкна, замахна и стана нещо страшно: бащата уби своята безумна дъщеря.

Изумените казаци поискаха да се нахвърлят върху него, но магьосникът бе вече скочил на коня и се изгуби от очите им.

XIV

Отвъд Киев се появи нечувано чудо. Всички панове и хетмани се събраха да се чудят на това чудо: неочаквано почна да се вижда надалеч по всички краища на света. В далечината засиня Лиманът¹, зад Лимана се простираше Черно море. Опитните хора познаха и Крим, извишен като планина над морето, и блатистия Сиваш. Отляво се виждаше цялата Галицийска земя.

– А онова що е? – питаше стеклият се народ старите хора, като сочеше далеч мерзелеещите се в небето сиви и бели върхове, които приличаха повече на облаци.

– Това са Карпатските планини! – казаха старите хора. – По някои от тях винаги има сняг, а облациите спират и ношуват там.

Сега стана ново чудо: от най-високата планина облациите се разпръснаха и на върха се появи човек на кон в пълно рицарско снаряжение, със затворени очи и тъй ясно видим, като че беше наблизо.

И изведнъж сред изумения и изплашен народ един човек скочи на коня си, като се огледа диво наоколо, сякаш проверяваше дали някой не го гони, бързо се развъртя и с все сила пришпори коня си. Беше магьосникът. От какво се бе изплашил толкова? Като се вгледа със страх в чудноватия рицар, той позна в лицето му онова лице, което му се яви неканено, когато врачуваше. Сам не можеше да проумее защо всичко в него се смути при тоя образ и като се оглеждаше плахо, летеше на коня си, докато вечерта го настигна и звездите проблеснаха. Сега той зави назад към дома си, може би за да запита нечистата сила що значи това чудо. Той вече искаше да прескочи с коня си една тясна река, която пресичаше като ръкав пътя, когато изведнъж, както препускаше, конят спря, извърна муцуна към него и за чудо – се засмя! Белите му зъби блеснаха страшно в два реда сред мрака. Щръкна косата на магьосника. Той закрепя диво, заплака като побъркан и погна коня право към Киев. Струваше му се, че от всички страни всичко тича да го хване: дърветата, обградени го като гъста гора и сякаш живи, кимайки с черни бради и протягайки дълги клони, се опитваха да го задушат, звездите сякаш бягаха пред него и сочеха грешника на всички, самият път като че бе хукнал по дирите му.

Отчаяният магьосник летеше към Киев, към светите места.

1. Лиман – заливът, гдето Днепър се влива в Черно море. Б.пр.

XV

Самотен седеше пред кандило в пещерата си отшелник и не вдигаше очи от светлата книга. От много години вече той се бе затворил в пещерата си. Беше си направил вече и дъсчен ковчег, в който лягаше да спи вместо в постеля. Затвори светият старец книгата си и почна да се моли. Изведнъж втурна се някакъв чудноват и страшен наглед човек. Изуми се светият отшелник за пръв път и отстъпи назад, като видя такъв човек. Той цял трепереше като лист на трепетлика, очите му гледаха диво встрани, страшен огън уплашено искреше от очите му, душата изтръпваше от уродливото му лице.

– Отче! Моли се! Моли се! – завика отчаяно той. – Моли се за една пагубна душа! – и се строполи на земята.

Светият отшелник се прекръсти, взе книгата, разтвори я, отстъпи ужасен и изгърва книгата.

– Не, нечуван грешнико! Няма милост за теб! Бягай оттук! Не мога да се моля за теб!

– Не можеш ли? – закрещя като безумен грешникът.

– Виж: светите букви на книгата се наляха с кръв. В света никога не е имало такъв грешник!

– Отче, ти ми се надсмиваш!

– Върви си, окаян грешнико! Не ти се надсмивам! Страх ме обзема. Не е добре да бъде човек с теб!

– Не, не! Ти ми се смееш, не отричай... Аз виждам как се отвори устата ти: ето белеят се старите ти зъби!...

И като бесен той се хвърли и уби светия отшелник.

Нещо тежко застена и стонът се понесе по поля и гори. Иззад горите се надигнаха мършави, сухи ръце с дълги нокти, затресоха се и изчезнаха.

И вече нито страх, нищо не чувстваше той. Всичко му се виждаше някак смътно. Ушите му шумят, главата му шуми като от пиянство и всичко, което е пред очите му, сякаш се покрива с паяжина. Като скочи на коня, той тръгна право за Канев, та оттам през Черкаси да поеме към татарите, направо за Крим, без сам да знае защо. Върви той ден, върви два, а Канев все го няма. Пътят е същият – отдавна трябваше да се покаже, но Канев не се вижда. Блеснаха в далечината кубетата на черкви. Но това не е Канев, а Шумск. Изуми се магьосникът, като разбра, че е

тръгнал в съвсем друга посока. Шибна коня назад към Киев и след един ден се показа град. Ала не беше Киев, а Галич, град, още по-далеч от Киев, отколкото Шумск, и вече близо до унгарците. Като не знаеше какво да прави, той обърна коня пак назад, но отново усети, че върви в обратна посока и все по-далеч. Никой в света не би могъл да разкаже какво бе в душата на магьосника; а дори да би надникнал и да би видял какво става там, цели нощи не би спал и вече не би могъл да се засмее. То не беше ни озлобление, ни страх, нито лют гняв. Няма на света дума, с каквато би могло да се нарече. Вътре нещо го пареше, изгаряше го, искаше му се да стъпче с коня си целия свят, да вземе цялата земя от Киев до Галич с хората, с всичко и да я хвърли в Черно море. Ала не от злоба искаше да стори това, не, той сам не знаеше от какво. Той цял потрепера, когато наблизко се показаха Карпатските планини и високият Криван, захлупил темето си със сив облак като с калпак, а конят все така препускаше и вече се носеше по планините. Облаците мигом се разчистиха и пред него се показа в своето страшно величие конникът. Той се помъчи да спре, дръпна здраво юздата. Диво цвилеше конят с развихрена грива и летеше към рицаря. Сега на магьосника се стори, че всичко в него е замряло, че неподвижният конник се размърдва и изведнъж отваря очи. Видя летящия към него магьосник и се засмя. Като гръм проехтя по планините тоя див смях, отекна в сърцето на магьосника и разтърси всичко, каквото имаше в него. Струваше му се, че някакъв силен човек е влязъл вътре в него и ходи там, и удря сърцето и жилите му с чук... тъй страшно отекна в него тоя смях!

Улови конникът със страшната си ръка магьосника и го издигна във въздуха. В същия миг магьосникът умря и отвори очи след смъртта си. Но беше вече мъртвец и гледаше като мъртвец. Тъй страшно не гледа ни жив, ни възкръснал. Въртеше той мъртви очи встрани и видя надигнали се мъртъвци от Киев и от Галичката земя, и от Карпатите, прилични по лице като две капки вода на него.

Бледи, бледи, един от друг по-високи, един от друг по-кокалести, наобиколиха те конника, който държеше в ръка страшната си плячка. Още веднъж се засмя рицарят и я хвърли в пропастта. И всички мъртъвци скочиха в пропастта, подхванаха мъртвеца и забиха в него зъбите си. Още един, най-висок, най-страшен от всички, искаше да се вдигне от земята, но не можеше, нямаше сили да го стори, толкова голям бе израсъл той в земята; а ако би се вдигнал, би катурнал и Карпатите, и Седмоградската, и Турската земя. Само малко помръдна той и цялата земя се разтърси. И навсякъде много къщи се изпосъбориха и много хора бяха

затрупани.

Често в Карпатите се чува нещо като свистене, сякаш хиляди мелници шумят с колелата си във водата. Там, в бездънна пропаст, невидима досега от никого, защото никой не се решава да мине край нея, мъртъвци гризат мъртвец. Неведнъж се е случвало по света земята да се затресе от единия край до другия. Това, казват грамотните хора, става, защото някъде близо до морето има планина, от която излиза огън и текат огнени реки. Но старците, които живеят в Унгария и в Галицийската земя, по-добре знаят това и казват: то е от големия, големия мъртвец, пораснал в земята, който иска да се вдигне, и раздрусва земята.

XVI

В град Глухов се бе събрал народ около стареца бандурист и вече цял час слушаше как старецът свиреше на бандура. Нито един бандурист не беше пял досега такива чудни песни и тъй хубаво. Изпърво той запя за някогашното хетманско време, при Сагайдачни и Хмелниcki. Друго време било то: казачеството било в славата си, тъпчело вразите с коне и никой не смеел да му се надсмива. Пя и весели песни старецът и насочваше очите си към народа, като че беше зрящ, а пръстите му с прикрепени към тях твърди перца хвърчаха като мухи по струните и струните сякаш сами свиреха, пък хората наоколо – старите с оборени глави, младите с очи в стареца – не смееха дори да пошепнат.

– Чакайте – каза старецът, – ще ви попея за една старовремска работа, – народът още по-плътнo се приближи и слепецът запя: – Във времето на пан Степан, Седмоградския княз – Седмоградският княз бил крал и на поляците, – имало двама казаци: Иван и Петро. Живеели те като същински братя. „Слушай, Иване, каквото ни се падне – всичко ще делим наполовина. Кога е веселие – веселие и за другия, кога е мъка – мъка и за двамата, кога има плячка – плячката наполовина, кога единият в плен падне – другият ще продаде всичко и ще даде откуп, а ако не, и той ще отиде в плен.“ И наистина, каквото спечелели казаците – всичко делели наполовина, чужд добитък ли задигали или коне – всичко делели наполовина.

Воювал крал Степан с турчина. Три седмици вече как воювал, а още не можел да го прогони. А турчинът имал един паша, който сам с десетина еничари можел да посече цял полк. И ето разгласил крал Степан, че ако се намери юнак и му докара тоя паша жив или мъртъв, ще даде само нему толкова пари, колкото дава за цялата войска. „Хайде, брате, да идем да хванем пашата!“ – казал брат Иван на Петро. И тръгнали казаците, един на една страна, друг – на друга.

Дали Петро би го хванал, или не – не се знае. Но Иван водел вече при самия крал пашата с примка на шията. „Храбър юнак!“ – казал крал Степан и заповядал да му дадат заплата, каквато получавала цялата войска. И заповядал да му дадат земя, дето той си избере, и да му дадат добитък, колкото поиска. Щом получил Иван заплата от краля, в същия ден я разделил поравно с Петро. Взел Петро половината заплата, но

не можал да понесе това, че Иван е надарен с такава чест от краля, и дълбоко в душата си затаил мъст.

Пътували двамата рицари към подарената от краля земя зад Карпатите. Настанил казакът Иван своя син отзад на коня, като го вързал за себе си. Здрачило се вече, те още пътували. Момченцето заспало, задрямал и Иван. Не задрямвай казак, в планината пътищата са опасни!... Но конят на казака е такъв, че сам знае пътя навсякъде, няма да се препъне, няма да стъпи накриво. В планината имало пропаст – дъното ѝ никой не бил виждал. Колкото е от земята до небето, толкова било до дъното на тая пропаст. Над самата пропаст бил пътят – двама души на кон можели да минат, но трети – невъзможно. Предпазливо стъпвал конят със задрямалия казак. Редом яздел Петро, цял разтреперан, затаил дъх от радост. Озърнал се и блъснал побратима си в пропастта. И конят с казака и момчето полетели в пропастта.

Ала хванал се казакът за един клон и само конят полетял към дъното. Почнал да се катери той нагоре със сина си на рамене. Щял вече да се изкачи, но видял, че Петро е насочил пиката си към него, за да го събори пак долу. „Боже справедливи, по-добре да не бях вдигал очи, да видя как родният ми брат насочва пика, за да ме блъсне. Назад! Мили мой брате, намуши мен с пиката, щом тъй ми е писано, но вземи сина ми! Какво е виновно невинното дете, за да загине от такава страшна смърт?“ Засмял се Петро и го бутнал с пиката и казакът и момченцето полетели към дъното. Заграбил Петро целия имот и заживял като паша. Никой нямал такива табуни, като Петро. Овци и овни – никъде толкова, много. И умрял Петро.

Като умрял Петро, повикал Бог на съд душите на двамата братя Петро и Иван. „Голям грешник е тоя човек! – рекъл бог. – Иване, аз няма да му определя наказание, ти сам му определи наказание!“ Дълго мислил Иван какво наказание да избере и най-сетне казал: „Голямо оскърбление ми нанесе тоя човек: предаде като Иуда брат си и ме лиши от честен род и от потомство на земята. А човек без честен род и без потомство е като житно зърно, хвърлено в земята и напразно загинало в земята. Щом няма поникнало стръкче – никой не ще разбере, че е било хвърлено семе. Стори, Боже, така, че цялото негово потомство да няма щастие на земята! Че и последният в рода му да бъде такъв злодей, какъвто никога не е имало на земята! И от всяко негово злодеяние дедите и прадедите му да не намират покой в гробовете си и като изпитват непозната досега мъка, да стават из гробовете си! А иудата Петро да няма сили да стане и от това да изпитва още по-люта мъка; и да яде пръст

като бесен, и да се гърчи под земята!

И когато настъпи часът за отплата на злодеянията на този човек, вдигни ме, Боже, от тая пропаст, да възседна коня на най-високия връх, и нека той дойде при мен, и аз ще го хвърля от върха в най-дълбоката пропаст и всички мъртъвци, неговите деди и прадеди, дето и да са били приживе, нека се съберат от всички краища на земята, за да го гризат за мъките, които той им е причинил, и нека вечно го гризат, а аз да се порадвам, като гледам мъките му! А иуда Петро да не може да се вдигне от земята, да се мята, да гризе и той, но да гризе сам себе си, а костите му с времето все повече да пораснат, та така болката му да става още по-силна. Тая мъка ще бъде за него най-страшна: защото няма по-голяма мъка за човека от тая – да иска да отмъсти и да не може да отмъсти.“

„Страшно е наказанието, което си измислил, човече! – рекъл Бог. – Нека всичко бъде така, както го каза, но и ти ще седиш вечно там на твоя кон и няма да имаш царство небесно, докато седиш там на твоя кон!“ И всичко, както било казано, се сбъднало: и до днес на Карпатите стои необикновен рицар на кон и гледа как в бездънната пропаст мъртъвците гризат мъртвеца, и усеща как лежащият под земята мъртвец расте, гложде в страшна мъка костите си и страшно раздрусва цялата земя...

Свърши песента си слепецът, почна отново да подрънква струните, почна да пее вече смешни припеви за Хома и Ерьома, за стъкларя Стокова... Ала стари и млади все още не можеха да се съвземат и дълго стояха, навели глави, като размисляха за страшната история, която се е случила едно време.

1831 г.

КРАЙ

© Константин Константинов, превод от руски

Николай Гоголь
Страшная месть, 1832

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, март 2009 г.

Издание:

Н. В. Гогол. Вечери в селцето край Диканка. Миргород. Повести

Издаелство „Народна младеж“, София, 1982

Редактор: Людмила Харманджиева

Художник: Александър Алексов

Художествен редактор: Александър Стефанов

Технически редактор: Маргарита Воденичарова

Коректор: Лилия Вълчева

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/10933>]